

*Охріменко О. А.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри сучасних європейських мов**Державного торговельно-економічного університету**<https://orcid.org/0000-0002-4428-8777>*

ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКОДУВАННЯ ПРАВОВИХ ТЕКСТІВ В АНГЛО- ТА НІМЕЦЬКОМОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. У публікації досліджено прагматичні аспекти перекладу юридичних текстів, охарактеризовано сутність та специфіку офіційно-ділового стилю, а також підкреслено вагомe місце права в житті сучасної спільноти. До провідних стильових ознак офіційних документів належать послідовність викладу, неупередженість, прозорість змісту, точність формулювань, об'єктивна безособовість, узагальненість і нормативність. Встановлено, що ці характеристики безпосередньо пов'язані з основними комунікативно-прагматичними функціями офіційно-ділового мовлення: інформуванням, уточненням та регулятивним впливом. Виявлено, що для передачі обов'язковості застосовуються мовні засоби вираження волі – наказові конструкції, інфінітивні форми, пасивні структури та модальні дієслова. Використання модальних дієслів має низку особливостей, що зумовлені не лише традиціями їх уживання у різних жанрах ділових текстів, а й семантичними функціями, яких вони набувають у відповідному контексті. Дослідження показало, що існує певний набір лексем, які передають близьке комунікативно-прагматичне значення, пов'язане із вираженням обов'язковості чи оцінки (схвалення/несхвалення). Їх можна згрупувати за такими ознаками: відтінки схвалення та згоди; відтінки прохання чи наказу; відтінки несхвалення; нейтральні відтінки. Встановлено, що провідною комунікативно-прагматичною функцією офіційно-ділових текстів виступає директивна. З'ясовано, що за своїм комунікативним наміром міжнародно-правові документи поділяються на кілька категорій: комісивні договірні тексти, які відображають колективний мовленнєвий акт прийняття взаємних зобов'язань; комісивні договори, що ґрунтуються на кооперативних актах прийняття зобов'язків; декларативні документи, які оформлюються за участі двох або більше сторін; декларативні тексти від імені однієї сторони, що становлять одиничний мовленнєвий акт, а також різноманітні інші міжнародні правові документи.

Ключові слова: переклад, прагматична спрямованість, офіційно-діловий стиль, комунікативно-прагматичний, правові тексти.

Постановка проблеми. У процесі активізації зовнішньоекономічних зв'язків України та розширення міжнародної співпраці зростає роль дослідження питань перекладу юридичних документів. Це необхідно для ефективної взаємодії держав, а також їхніх інституцій та громадян на відповідному правовому рівні. Враховуючи ключове значення правової комунікації, особливої уваги потребує її перенесення в інше культурне середовище з точним відтворенням змісту й функцій оригіналу. Саме тому аналіз проблем перекладу юридичних текстів є одним із найак-

туальніших напрямів сучасних досліджень у сфері комунікації, україністики, теорії та практики перекладу [1].

Будь-які офіційно-ділові правові документи належать до офіційно-ділового стилю мовлення. Цей стиль характеризується низкою особливостей, серед яких: чітка логічність викладу, об'єктивність, однозначність і зрозумілість формулювань, конкретність, безособовий характер, узагальненість та строгість [2, с. 55]. Водночас варто зазначити, що не всі перелічені ознаки проявляються з однаковою інтенсивністю й можуть відсутніти у деяких різновидах документів [1]. Таке варіювання пояснюється як позамовними чинниками (метою, завданням та функціональним призначенням документа), так і мовними засобами, зокрема добором спеціалізованої термінології та специфічними синтаксичними моделями.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом останніх десятиліть особливості перекладу юридичних текстів стали предметом дослідження кола науковців, чий погляд мають спільні та відмінні риси. Зоренко І. С., Іванко Ю. П., Карабан В. І., Клименко І. М., Ліпко І. П., Черноватий Л. М., досліджували особливості перекладу юридичних текстів, текстів міжнародних договорів.

Постановка завдання. Головною метою цієї статті є характеристика комунікативно-прагматичних аспектів перекладу правових текстів. Для її реалізації визначено кілька завдань: 1) проаналізувати ключові комунікативно-прагматичні функції юридичних документів; 2) виокремити лексику, що виражає значення зобов'язання та категорії схвалення чи несхвалення; 3) уточнити специфіку реалізації прагматичних функцій в офіційних текстах; 4) здійснити класифікацію документів міжнародних організацій.

Виклад основного матеріалу. До основних комунікативно-прагматичних функцій текстів офіційно-ділового стилю належать номінативна, інформативна та конкретизуюча [2, с. 86]. Для міжнародно-правових актів до цього переліку додається й функція зобов'язання [3]. Реалізація зазначених функцій відбувається насамперед завдяки добору відповідної термінології, причому її кількісне наповнення залежить від змісту конкретного документа.

Важливою характеристикою нормативних текстів виступає їх імперативність [1], тобто наявність мовних засобів, що відображають обов'язковість виконання. Для цього використовуються різні форми волевиявлення: спонукальні конструкції, імператив, а також індикатив із прихованим імперативним значенням. В англomовних та німецькомовних юридичних документах провідним засобом реалізації такої функції є модальні дієслова, інфінітивні конструкції, пасив.

Використання модальних дієслів характеризується низкою специфічних ознак, які постають не лише через жанрову закріпленість у правових документах, але й через ті додаткові значення, що вони отримують у процесі мовленнєвої реалізації [4].

Наприклад:

– *The draft constitutional treaty provides that the European Union shall seek accession to the European Law on Human Rights.*

– *Der Entwurf des Verfassungsvertrags sieht vor, dass die Europäische Union den Beitritt zum Europäischen Gesetz über Menschenrechte anstrebt.*

– *Проект конституційного договору передбачає, що Європейський Союз прагнучиме приєднатися до Європейського закону про права людини.*

– *In cases of uncertainty, the safety of any food product must be demonstrated by scientific research, and if clear evidence is lacking, the precautionary principle shall apply.*

– *Im Falle von Unsicherheiten muss die Unbedenklichkeit eines Lebensmittels durch wissenschaftliche Untersuchungen nachgewiesen werden, und bei fehlenden eindeutigen Ergebnissen ist das Vorsorgeprinzip anzuwenden.*

– *У разі виникнення сумнівів безпечність будь-якого харчового продукту має підтверджуватися науковими дослідженнями, а за відсутності чітких результатів застосовується принцип обережності.*

– *The introduction of visa obligations could severely damage these valuable connections and result in real human suffering for families whose members would lose the possibility of meeting as frequently and freely as in the past.*

– *Die Einführung von Visapflichten könnte diese wertvollen Bindungen ernsthaft beeinträchtigen und zu echtem menschlichem Leid für Familien führen, deren Angehörige sich nicht mehr so oft und frei wie zuvor sehen könnten.*

– *Запровадження візових вимог може серйозно підірвати ці важливі зв'язки та спричинити справжні людські страждання для родин, члени яких більше не матимуть змоги зустрічатися так часто й вільно, як раніше.*

– *The Assembly is expected to fully support the development of a comprehensive law on terrorism by the Council of Europe and to carefully monitor its further advancement.*

– *Die Versammlung sollte die Ausarbeitung eines umfassenden Gesetzes gegen den Terrorismus durch den Europarat voll unterstützen und dessen Fortschritte aufmerksam verfolgen.*

– *Асамблея має надати повну підтримку розробці загального закону щодо боротьби з тероризмом Радою Європи та уважно відстежувати хід його реалізації [5].*

Однак не лише модальні дієслова, інфінітивні конструкції, пасив можуть передавати значення обов'язку чи виражати модальність у мовленні, тому існує також певний набір лексичних одиниць, які мають подібне комунікативно-прагматичне забарвлення і функціонують у сфері вираження зобов'язання, схвалення чи несхвалення. Такі слова доцільно умовно згрупувати за семантичними відтінками [4, с. 166]:

1) комунікативно-прагматичний відтінок схвалення, обов'язковості / схвалення – accept, annehmen – приймати, adopt, verabschieden / annehmen – приймати (рішення, документ), agree, zustimmen – погоджуватися, approve, billigen / genehmigen – схвалювати, відзначати позитивно, support, unterstützen – підтримувати, надавати допомогу, welcome, begrüßen – вітати, схвалювати з ентузіазмом, recognize, anerkennen – визнавати,

усвідомлювати, commend, loben / ausdrücklich anerkennen – схвалювати, висловлювати похвалу, concur, übereinstimmen – сходитися в думках, погоджуватися, affirm, bekräftigen / bestätigen – підтверджувати, стверджувати, схвалювати [5];

2) комунікативно-прагматичний відтінок, прохання / наказ – advise, beraten, raten – радити, давати пораду, appeal, appellieren an – закликати, призивати, authorize, ermächtigen, befugen – уповноважувати, надавати право, call upon, auffordern, aufrufen – закликати, звертатися, command to attention, zur Kenntnis bringen, aufmerksam machen – доводити до відома, звертати увагу, encourage, ermutigen, fördern – стимулювати, заохочувати, invite, einladen, auffordern – запрошувати, пропонувати, recommend, empfehlen – рекомендувати, request, bitten, ersuchen – звертатися з проханням, просити, suggest, vorschlagen – пропонувати (варіант, ідею) [5];

3) комунікативно-прагматичний відтінок несхвалення – condemn – засуджувати, deplore – позбавляти, express deep concern – висловлювати занепокоєння, regret – жалкувати;

4) нейтральний комунікативно-прагматичний відтінок, нейтральне значення – conclude, schließen, zum Schluss kommen – приходити до висновку, appoint, ernennen, bestimmen – призначати, decide, entscheiden, beschließen – приймати рішення, declare, erklären, verkünden – проголошувати, оголошувати, establish, etablieren, gründen, einrichten – встановлювати, засновувати, note, feststellen, zur Kenntnis nehmen – відмічати, робити заувагу [5].

Домінування іменників та іменникових конструкцій, власне номінативному стилю, формує у текстах правових актів відчуття чіткості, формалізованості та раціональної послідовності, виключаючи емоційність та суб'єктивність.

У лексиці офіційно-ділового стилю простежується тенденція до стабільності та обмеженості словникового складу: зберігається усталений набір формулювань і синтаксичних схем, які закріплюються за певними комунікативними ситуаціями, що підкреслює його консервативний характер. Головна комунікативно-прагматична роль юридичних документів полягає у регулятивно-директивному впливі: вони фіксують обов'язки, визначають межі правомочностей, встановлюють дозволи чи заборони. При створенні подібних текстів укладачі прагнуть максимально уникати двозначностей, наближаючись до ідеальної моделі співвідношення прав і обов'язків, дозволів і обмежень, забезпечуючи при цьому граничну точність і детальність.

Дослідники мовної специфіки цього різновиду дискурсу наголошують, що основною його метою є формування чіткої визначених умов взаємодії між сторонами [2, с. 90].

Дослідники мови підкреслюють, що «мета комунікації (як позамовний чинник) реалізується через стилістичні засоби, тобто усвідомлене й цілеспрямоване використання мовних ресурсів (лінгвістичний фактор), а також через систему стильових ознак, які постають результатом спрямованої мовленнєвої діяльності (психолінгвістичний фактор)» [3, с. 78]. Під стильовою ознакою розуміють сукупність властивостей певного функціонального стилю, завдяки яким мова набуває здатності виконувати специфічні комунікативні завдання у відповідній сфері [1].

Ці положення цілком стосуються й офіційних юридичних актів для того, щоб уникнути можливих двозначностей, а також, щоб їхні формулювання повинні відзначатися максимальною ясністю та повнотою охоплення. Саме поєднання точ-

ності, чіткості й універсальності робить мову таких документів особливою та відмінною від інших стилів.

У межах офіційно-ділового дискурсу важливим є тісний зв'язок між структурою документа та його змістом, що безпосередньо впливає на характер тексту міжнародних угод, а також водночас варто враховувати, що залежно від конкретного виду юридичного документа мовні особливості та стилістичні риси можуть мати певні відмінності [3, с. 69].

У науковій літературі існують різні підходи до систематизації міжнародних юридичних документів. Зокрема, їх можна згрупувати наступним чином:

- **інформаційного характеру** (меморандуми, звіти, доповіді, повідомлення, заяви, довідки, робочі матеріали);
- **нормативно-регламентуючі** (статuti, конституції, процедурні правила, конвенції, кодекси, угоди, пакти, акти);
- **фіналізуючі** (декларації, резолюції);
- **резюмуючі** (протоколи засідань, підсумкові огляди, резюме) [2, с. 54].

За підходом С.Є. Максимова, тексти міжнародно-правових документів класифікуються залежно від їхньої комунікативної спрямованості. Він виділяє такі групи [1]:

а) **комісійні договірні документи**, які відображають колективний мовленнєвий акт прийняття взаємних зобов'язань між сторонами (charter, convention, memorandum of understanding, pact, agreement, protocol (Charta, Konvention, Absichtserklärung, Pakt, Vereinbarung, Protokoll));

б) **комісійні кооперативні документи**, що фіксують прийняття зобов'язань шляхом обміну нотами чи листами (exchange of notes, letters, letter agreement);

в) **декларативні тексти багатостороннього характеру** (declaration), що створюються за участі кількох держав;

г) **декларативні тексти одностороннього характеру**, які оформлюють індивідуальний мовленнєвий акт однієї держави, а також інші правові акти міжнародного характеру (наприклад, урядові заяви) [4].

Дипломатичні тексти, що належать до офіційно-ділового стилю, поділяють залежно від інформаційного змісту. До них відносять такі різновиди, як пакти, угоди, меморандуми, ноти, заяви, ультиматуми, резолюції та конвенції. Вважається, що граматична категорія інформативності, яка є невід'ємною рисою будь-якого тексту, може проявлятися по-різному: від мінімальної, коли документ не містить нових даних і лише дублює вже відомі положення (наприклад, у висновках, рекомендаціях чи запитках), до глибинної, концептуальної, для виявлення якої потрібен докладний аналіз (це характерно для резолюцій, конвенцій або звітів цієї організації) [1].

Зміст юридичного акта, його функціональне призначення та жанрова специфіка безпосередньо впливають на добір мовних засобів. Завдання дослідника та перекладача полягає у виявленні цих засобів, з'ясуванні їхніх смислових відтінків і правильному відтворенні іншою мовою.

У науковій літературі звертається увага на те, що для офіційно-ділового стилю характерна своєрідна манера викладу – книжна, часто ускладнена, багата на перифрази й синтаксично громіздкі конструкції [2, с. 89].

Свідоме уникнення чіткої та однозначної форми висловлення, а також небажання робити категоричні твердження зумовлюють звернення до перифрастичного способу викладу. Використання перифраз та евфемізмів відображає характерні

мовні тенденції, що й дало підстави для введення поняття «перифрастичний стиль» [3, с. 77].

Наведемо приклад:

In light of the considerations outlined in this resolution, the Assembly notifies the Committee of Ministers that, despite the significant progress achieved by Ukraine since the adoption of Assembly Resolution 1262 (2001), the country has not yet fully complied with all obligations and commitments arising from its membership in the Council of Europe. Consequently, the Assembly decides to continue the monitoring procedure regarding Ukraine, in close cooperation with the Ukrainian delegation.

Im Hinblick auf die in dieser Entschließung dargelegten Erwägungen teilt die Parlamentarische Versammlung dem Ministerkomitee mit, dass die Ukraine zwar seit der Annahme der Entschließung 1262 (2001) erhebliche Fortschritte erzielt hat, jedoch noch nicht alle Verpflichtungen und Zusagen als Mitglied des Europarates erfüllt wurden. Daher beschließt die Versammlung, das Überwachungsverfahren in Bezug auf die Ukraine in enger Zusammenarbeit mit der ukrainischen Delegation fortzusetzen [5].

З огляду на викладені у цій резолюції міркування, Парламентська Асамблея інформує Комітет Міністрів про те, що, незважаючи на значний поступ України після ухвалення Резолюції Асамблеї 1262 (2001), держава ще не виконала повною мірою всі зобов'язання та обіцянки як член Ради Європи. Відтак Асамблея ухвалює рішення продовжити процедуру моніторингу щодо України у тісній співпраці з українською делегацією.

Висновки. Ключовими мовно-стилістичними характеристиками юридичних текстів виступають послідовність викладу, неупередженість, зрозумілість, точність, визначеність, відсутність суб'єктивності, узагальненість та формальна строгість. Ці риси безпосередньо співвідносяться з основними комунікативно-прагматичними завданнями офіційно-ділового стилю, серед яких інформування, уточнення та накладання зобов'язань. У процесі перекладу надзвичайно важливо враховувати ці особливості, оскільки перекладений документ повинен справляти на отримувача такий самий ефект, як і оригінал; у протилежному разі він не зможе виконати свою функцію.

Література:

1. Клименко І., Зоренко І. Юридичний текст в аспекті перекладу. Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету, Вип. 14, 2016. С. 81–90.
2. Волковенко, А. Д. Лексико-граматичні та прагматичні особливості перекладу заголовків англomовної преси. Магістерська дис. Київ, 2023. 147 с.
3. Черноватий Л., Ганічева Т. та ін. Переклад текстів міжнародних англomовних угод українською мовою: Три базові угоди у галузі прав людини: навчальний посібник. Вінниця, Нова Книга, 2017. 272 с.
4. Черноватий Л., Карабан В. Переклад англomовної юридичної літератури: навч. посібник для студ. вищ. заклад. юрид. спец. та спец. «Переклад» / за ред. Л.М. Черноватого та В. І. Карабана. 4-те вид., випр. і доп. Вінниця. Нова Книга, 2017. 280 с.
5. Zeifert M., Tobor Z. Legal translation versus legal interpretation. A legal-theoretical perspective. International Journal for the Semiotics of Law, 35, 2022. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11196-021-09837-7>

Okhrimenko O. Pragmatic features of legal text translation in English and German-speaking environments
Summary. The publication examines the pragmatic aspects of translating legal texts, characterises the essence

and specificity of official business style, and emphasises the important place of law in the life of modern society. The leading stylistic features of official documents include consistency of presentation, impartiality, transparency of content, accuracy of wording, objective impersonality, generality and normativity. It has been established that these characteristics are directly related to the main communicative and pragmatic functions of official business speech: informing, clarifying, and regulatory influence. It has been found that linguistic means of expressing will – imperative constructions, infinitive forms, passive structures and modal verbs – are used to convey obligation. The use of modal verbs has a number of features that are determined not only by the traditions of their use in various genres of business texts, but also by the semantic functions they acquire in the relevant context. The study showed that there is a certain set of lexemes that convey a similar communicative-pragmatic meaning associated with the expression of obligation or evaluation (approval/disapproval). They can be grouped according to the following characteristics: shades of approval and agreement; shades of request or command; shades of disapproval; neutral shades.

It has been established that the leading communicative-pragmatic function of official business texts is directive. It has been established that, in terms of their communicative intent, international legal documents are divided into several categories: commission contractual texts, which reflect a collective speech act of mutual commitment; commission contracts based on cooperative acts of commitment; declarative documents drawn up with the participation of two or more parties; declarative texts on behalf of one party, which constitute a single speech act, as well as various other international legal documents.

Key words: translation, pragmatic orientation, formal business style, communicative-pragmatic, legal texts.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 14.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 15.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025